

SOUKROMÉ ŠKOLY - ILUZE A SKUTEČNOST SOUČASNÉHO ŠKOLSTVÍ

Radovan SMOLKA

Ústav pro informace ve vzdělávání, Praha

Již třetím rokem se v našem školství setkáváme znovu se soukromými a církevními školami. Po vynucené čtyřicetileté přestávce se tak objevují vedle státních škol, které u nás vždy měly své hluboké tradice. Povšimněme si podrobněji soukromých škol, které se na rozdíl od církevních škol rozvíjejí rychlým tempem. Zatímco jich ve školním roce 1990/91 existovalo v České republice jen několik, v současné době vzrostl jejich počet na více než dvě stě, což představuje z celkového počtu škol zhruba 1,5 %. K jejich dalšímu nárůstu dojde již v příštím školním roce, neboť v současnosti posuzuje ministerstvo školství řadu žádostí nových zřizovatelů.

Tyto školy jsou zařazovány do sítě ministerstva školství - v případě zdravotnických škol ministerstva zdravotnictví - podle vyhlášky č. 353/91 Sb. ze dne 22.7.1991. Podmínkou zařazení je podání přihlášky do 30.dubna pro následující školní rok, která obsahuje stanovené náležitosti.

Předně je to název školy a její sídlo. Dále následují údaje o zřizovateli školy včetně výpisu z rejstříku trestů. Zřizovatelem se může stát fyzická nebo právnická osoba. Mezi zřizovateli je jich několik, kteří provozují současně více škol. Specializují se na jeden typ školy (nejčastěji rodinné školy nebo obchodní akademie), který provozují na různých místech našeho státu, a to buď v podobě samostatných škol, nebo jako pobočky jedné školy.

Vyhláška dále stanoví, že při zařazování do sítě má být ministerstvu předložen doklad o nejvyšším dosaženém vzdělání ředitele školy. V praxi to však znamená pouhou formalitu, neboť některé školy již při zahájení své činnosti oznamují ministerstvu změnu. Například inzerovaným ředitelem soukromé školy v Ostravě, která organizuje dvouleté pomaturitní studium se zaměřením na podnikatelskou činnost a studium cizích jazyků, byl absolvent Karlovy univerzity a dobrý znalec tří světových jazyků. Při zahájení činnosti školy byla však ministerstvu nahlášena změna. Zřizovatel jmenoval do funkce ředitele svou manželku - absolventku taneční konzervatoře.

Podle vyhlášky je zřizovatel povinen předložit doklad osvědčující užívací právo k objektu, v němž má výuka probíhat. A tak se dovídáme, kde vlastně soukromé školy vznikají. Nejčastěji je to v pronajatých prostorách fungujících škol nebo zrušených škol, zejména mateřských, dále v pronajatých prostorách kulturních domů, závodních klubů, v pronajatých prostorách objektů vrácených v rámci restituce zřizovateli nebo dalším soukromým osobám. Jednotřídní mateřské a základní školy vznikají také v bytech a rodinných domcích zřizovatelů. Ve velkých městech jsou problémy se získáním potřebných prostor, a tak má jedna škola pronajato více menších prostor v různých městských čtvrtích.

Dalším problémem je délka pronájmu. Často je smlouva uzavřena pouze na jediný rok a v případě, že ji majitel objektu neobnoví, nezbyvá škole než hledat nové "útočiště". Současná legislativní úprava neumožňuje ministerstvu zařazovat do sítě pouze ty školy, které mají smlouvu na dlouhodobý pronájem. Například soukromá čtyřletá obchodní akademie v Mladé Boleslavi zahajuje svou činnost k 1.9.1993 ve třech místnostech místní sokolovny pronajátých na tři roky se třemi třídami prvního ročníku. Vzhledem k prostorovým možnostem se nebude moci škola rozšířit, takže je vyloučeno, aby postupně otvírala další nižší ročníky. Protože je prozatím minimální pravděpodobnost prodloužení pronájmu, na dotaz ministerstva zřizovatelka navrhl, že žáci budou moci do- končit čtvrtý ročník v prostorách jiné školy, kterou provozuje a která je vzdálena několik kilometrů od města.

Vyhláška dále stanoví, že zřizovatel je povinen předložit vyjádření hygienika, které by mělo být zárukou, že prostory pro výuku odpovídají platným hygienickým normám. Praxe však potvrzuje, že především v menších lokalitách mohou sehrát významnou roli pro vystavení tohoto potvrzení i přátelské osobní vztahy mezi hygienikem a zřizovatelem. Příkladem je tenisové gymnázium v Brandýse nad Labem, které mělo v době zahájení činnosti k dispozici jedinou učebnu bez zavedené tekoucí vody. Na tento nedostatek, který by při chemických laboratorních pracích mohl mít za následek trvalé poškození zdravotního stavu žáků, musela zřizovatelku upozornit až školní inspekce.

Žádost o zařazení do sítě škol musí také obsahovat koncepci školy a její učební plány, u středních odborných škol a středních odborných učilišť profil absolventa, učební plány a název studijního nebo učebního oboru. Učební dokumenty převážné většiny škol jsou zcela a beze změn převzaty od státních škol. Jen některé školy provádějí drobné úpravy, např. v délce hodinových dotací vyučovacích předmětů nebo v bohatším výběru volitelných předmětů. O to více je třeba ocenit snahu a plní několika málo škol, které vyučují podle vlastních učebních plánů schválených ministerstvem školství. Nabízejí pracované nové vyučovací předměty, které jsou potřebné pro současnou praxi, pomocí nichž vytvářejí profil absolventa odlišný od státních škol. Příkladem takové školy je První soukromá pětiletá obchodní akademie v Praze 8.

Soukromé školy usilují o zařazení do sítě, které odpovídá historickému termínu "soukromá škola s právem veřejnosti", což jim přináší řadu předností. Stát považuje vysvědčení vydávané touto školou za srovnatelné s vysvědčením státní školy a dále, což je pro školu nejpodstatnější, dostává od státu finanční dotace na zabezpečení provozu a výuky. Prozatím je stanovena tato dotace na 90 % výše neinvestičních nákladů na jednoho žáka státní školy srovnatelného typu, u speciálních škol, tj. škol pro děti tělesně nebo duševně handicapované, činí 100 %. Výše dotace je soukromými školami zpochybňována a považována za nízkou. Je však nutno podotknout, že převyšuje státní dotace poskytované školám v zahraničí. V řadě zemí s tradicí soukromého školství nedostávají tyto školy od státu vůbec žádné finanční prostředky.

Shrňeme-li výše uvedená fakta, můžeme konstatovat, že stát vytváří veškeré podmínky pro rozvoj našeho soukromého školství: požadavky pro zařazení do sítě jsou skutečně jen ty nejdůležitější a nejnútnejší (v porovnání s obdobím předmnichovské republiky až značně benevolentní), finanční podpora je vzhledem k tíživé ekonomické situaci ve školství a v porovnání se zahraničím více jak štedrá. Vedle stálých dotací ministerstvo například v roce 1991 přednostně přidělilo jeden z vypsáných grantů na téma Předpoklady rozvoje všech druhů alternativních škol v České republice (dotovaný částkou čtvrt milionu Kč) řediteli soukromého Prvního obnoveného reálného gymnázia v Praze 8.

Podívejme se nyní podrobněji na síť jednotlivých druhů soukromých škol v letošním školním roce 1992/93. Soukromých mateřských škol v ní bylo zařazeno velmi málo, pouhé tři, které pečovaly o 65 dětí. Množství žádostí na ministerstvu školství však ukazuje, že se jejich počet v příštím školním roce podstatně zvýší. Výrazný podíl budou tvořit bývalé závodní mateřské školy, jejichž zřizovatel se ze státního podniku změnil v akciovou společnost.

Podobně se rozšiřuje síť soukromých středních odborných učilišť, jichž bylo v letošním školním roce 30 a připravovalo se na nich 6 828 žáků. Více jak polovinu z nich tvořila bývalá státní učiliště.

Soukromé speciální školy jsou zřizovány především sdruženími rodičů postižených dětí a rozšiřují tak síť stávajících státních škol. Zahrnují různé typy škol od předškolních zařízení po střední školy, úzce spolupracují s odbornými lékaři a snaží se dětem poskytnout takovou přípravu, která by jim umožnila nalézt konkrétní uplatnění v jejich budoucím životě. Ve školním roce 1992/93 pracovalo již 29 těchto škol, které pečovaly o 775 dětí, tj. 1,1 % z celkového počtu postižených dětí na speciálních školách.

Pokud se hovoří o transformaci našeho školství, bývá největší díl kritiky předcházejícího stavu vznášen vůči základním školám. Dalo by se tedy naprosto logicky předpokládat, že právě těchto soukromých škol bude vznikat nejvíce, aby mohly co největšímu počtu žáků poskytovat natolik kvalitní základní vzdělání, aby se na něm mohlo tvořivě "stavět" na středních státních či vznikajících soukromých školách a současně i lépe formovalo žáky pro budoucí praktický život.

Z celkového počtu 4 142 základních škol v České republice je jich soukromých proti všemu očekávání pouze 12. Tyto školy vzdělávají 881 žáků, což představuje z celkového počtu žáků na základních školách 0,08 %. A to je ještě nutno poznamenat, že více jak polovina těchto škol je neúplných, zahrnuje pouze počáteční ročníky prvního stupně, mnohdy v podobě málotřídky probíhá výuka v bytě zřizovatele, ředitele a současně i jediného vyučujícího v jedné osobě.

Největší rozvoj soukromého školství byl však zaznamenán u gymnázií a středních odborných škol. Z celkového počtu 285 gymnázií je soukromých 29,

vzdělává se na nich 3 951 žáků, tj. 3,4 % z celkového počtu žáků na gymnáziích. U středních odborných škol je zastoupení soukromých škol ještě výraznější. Ze 725 těchto škol je jich soukromých 116, vzdělává se na nich (formou denního studia nebo studia při zaměstnání) 14 638 žáků, což představuje 7,2 % z celkového počtu žáků na středních odborných školách.

Je tedy zřejmé, že bychom měli s určitou rezervou přistupovat k idealizovaným představám, že to budou především soukromé školy, které naše školství změní. Jak vyplývá z uvedených skutečností, otázka soukromých škol není jen otázkou pedagogickou, ale u mnoha z nich ryze podnikatelským problémem. Podnikat v základním školství není výrazně výnosné, neboť síť základních škol je poměrně hustá a při vyšších částkách školného bude většina rodičů volit státní školu.

Ve středním školství je situace odlišná. Zájemců o studium na gymnáziích a středních odborných školách je více, než může uspokojit kapacita státních škol. V případě neúspěchu při přijímacích zkouškách jsou rodiče ochotni zaplatit i vyšší školné s tím, že se jejich dítěti přece jen dostane středoškolského vzdělání. Z toho vychází celá řada zřizovatelů soukromých škol a bezstarostně a zatím bez problémů podniká. Zájemců o studium má dostatek, dotace z ministerstva plynou, školné se může vyšplhat s odkazem na neustále se zvyšující ceny dosti vysoko. Vždyť již v letošním školním roce se pohybovalo zhruba od 300 Kč do 1 500 Kč měsíčně v závislosti na typu školy a regionu - nejdražší školné bylo v Praze.

První vážnější problém může nastat zřizovateli se zajištěním učitelů. Někteří se s ním však příliš nezatežují. Buď si podají slibné nastylizovaný inzerát, nebo přijímají "odborníky z praxe", kteří nebyli a ani nejsou učitelé a nejsou tedy - podle zdůvodnění těchto zřizovatelů - "zatíženi" pedagogickým vzděláním získaným na zdevastovaných vysokých školách v letech totality.

Postupně však narůstá další problém : škola by měla naučit žáky to, co slibovala a co si od ní slibovali žáci, respektive jejich rodiče.

Je však zřejmé, že v podobně fungující škole je takový problém jen těžko řešitelný. A tak si nejprve zřizovatel, nebo použijme raději termínu pedagogický podnikatel, nařiká na nedostatky žáků ze základní (pochopitelně že státní) školy, zaštiťuje se nově zaváděnými metodami výuky, které by měly přinést ovoce v pozdější době a slibuje a slibuje.

V některých případech prohlédnou rodiče situaci včas. Existují již případy soukromých škol, kdy se všichni rodiče rozhodli, že jejich dítě nebude na takové škole marnit další roky, a proto ho do dalšího ročníku nezapsali. Pro žáky a rodiče to znamenalo mnoho starostí s hledáním náhradního umístění. A soukromá škola ? Ta opět zaplní několik tříd prvního ročníku, neboť nabízí neustále šanci neúspěšným zájemcům o studium na státních středních školách.

Veřejné mínění je zatím zcela nekriticky nakloněno všem soukromým školám bez rozdílu a prosazuje názor, že soukromá škola je lepší než státní

škola. První nestranné zprávy České školní inspekce, zklamání rodičů a přechody žáků z prvních ročníků na státní školu, ale svědčí o opaku. Některé školy se opravdu snaží poskytnout svým žákům maximum, jiné zřizovatele spíše láká možnost prožít bezproblémově několik let, kdy se státní dotací, vybraným školním a schopností odvádět pozornost od základních problémů se budou důležitě vydávat za propagátory všeho nového do té doby, než jejich první absolventi odejdou do praxe.

Teprve ta prověří, která škola je dobrá, která ne, která své absolventy dobře připravila a která je oklamala.